

<https://doi.org/10.52340/lac.2021.671>

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

Literature and Literary Theory

**1956 წლის 9 მარტის მოვლენების „ჟამთააღმწერელი“ ლენტო
(ოთარ ჩხეიძის „გამოცხადების“ მიხედვით)**

ნონა ამბოკაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

[e-mail: namboka@gmail.com](mailto:namboka@gmail.com)

1956 წლის 9 მარტი დღემდე სადავო საკითხად რჩება ქართულ ისტორიოგრაფიაში, რადგან საპროტესტო აქცია, თავისი შინაარსითა და წამოყენებული მოთხოვნებით, ამბივალენტური ხასიათისა იყო. აზრთა სხვადასხვაობის მიუხედავად, ყველანი თანხმდებიან, რომ ეს იყო პირველი ანტისაბჭოთა პოლიტიკური აქცია სსრკ-ს სივრცეში. ერთი მხრივ, მიტინგებზე გამომსვლელნი, შეურაცხყოფილნი ნიკიტა ხრუშჩოვის მოხსენებით სკკპ მე-20 ყრილობაზე „პიროვნების კულტის“ შესახებ, განადიდებდნენ სტალინს, ხოლო მეორე მხრივ, ემიჯნებოდნენ სსრკ-ს და მოითხოვდნენ ეროვნულ დამოუკიდებლობას. საბჭოთა კავშირში (ცხადია, საბჭოთა საქართველოშიც) ამ თემაზე საუბარს ათწლეულების განმავლობაში გაუბრძოდნენ; მას არ ჰქონია ფართო გამოხმაურება საზოგადოებრივ დისკურსში. აღნიშნული ტრაგედიის შესახებ ლაშა ბერულავა სტატიაში „1956 წლის 9 მარტი - „მაოხრებელი მკვდრის“ კიდევ ერთი სისხლის კალო“ შემდეგ აზრს გამოთქვამს: „სტალინმა თავისი გარდაცვალებით „მაოხრებელი მკვდრის“ ფუნქცია შეასრულა და ხოცვა-ჟლეტა „მოუწყო“ ქართველი ხალხის დედაქალაქს. ეს იყო 1956 წლის 9 მარტი, სადაც ქართველებმა გააპროტესტეს სტალინის კულტი; სწორედ იმ სტალინისა, რომელიც რუსის ჯარით გარშემორტყმულ თბილისთან მდგომ ორჯონიკიძეს სწერდა: „ახლავე შეუტეე, აილე ქალაქი, გიბრძანებ!“ [ბერულავა, 2011:09].

ზემონახსენებიდან გამომდინარე შევეცდებით წინამდებარე სტატიაში მოკლედ განვიხილოთ 1956 წლის 9 მარტის მოვლენები, რომლებიც სოფლიდან ჩამოსული ბიჭის, ლენტოს ცხოვრების ფონზე მიმდინარეობს. ლენტო, როგორც შორიდან „მაცქერალი“ მოვლენების „მემატიანე“, კამერით ხელში ცდილობს „კადრების“ დამახსოვრებას. ლენტო არც ბელადის აპოლოგეტად გვევლინება, მაგრამ უბედურება მაინც ეხება და საკუთარ და-ძმას ჰკარგავს ამ „დუნდგლო“ ხალხში.

საკვანძო სიტყვები: 1956. წ. 9 მარტი, ბელადი, ძეგლი, პროტესტი, დასჯა

1956 წლის 9 მარტის ტრაგედია, ფაქტების განსხვავებული ინტერპრეტაციების არსებობის მიუხედავად, ერის ინდივიდუალურ და კოლექტიურ მეხსიერებაში მყარად აღიბეჭდა და გარკვეული ფსიქოლოგიური გარდაქმნა გამოიწვია მოსკოვის, როგორც მეტროპოლიის მიმართ. ქართველებმა მიიღეს სასტიკი გაკვეთილი, რომემაც თვალი აუხილა, უჩვენა, რომ სსრკ/რუსეთი ტოტალიტარულ სახელმწიფოდ რჩებოდა, რომლის სივრცეში საქართველო მოიაზრებოდა არა ერთ-ერთ თავისუფალ რესპუბლიკად, არამედ ერთ-ერთ რიგით კოლონიად.

ოთარ ჩხეიძის რომანში - „**გამოცხადებაი**“ - 1956 წლის 9 მარტის მოვლენებია ასახული. ეს ნაწარმოები 1973 წელს დაწერა მწერალმა, მაგრამ მხოლოდ 1989 წელს გამოსცა. ნაწარმოებში თანმიმდევრულად არის გაშუქებული 1956 წლის 9 მარტის ყველა დეტალი; სტატიაში ყურადღებას გავამახვილებთ რომანის მთვარი გმირის, ლენტოს პერსონაჟზე, რომელიც მონაწილეა ყველა იმ მოვლენისა, რომელიც 1956 წლის 9 მარტს მოხდა. გმირის სახელი მის პროფესიას უკავშირდება; იგი ოპერატორია (რუსულად лента - ფირი) და მის მიერ გადაღებულ კადრებს უნდა შემოენახა 9 მარტის ტრაგიკული დეტალები, თუმცა, ასე არ მოხდა.

დედაქალაქში სოფლიდან ჩამოსული ტლუ ბიჭი რეჟისორობაზე ოცნებობდა; 9 მარტის ამბები რომ დაიწყო, კამერით ხელში წავიდა მიტინგზე და გადაღებას შეუდგა, მაგრამ მილიციელებმა კამერა წაართვეს და არავინ უწყის, რა ბედი ეწია ფირებს (კამერის წართმევა მეტაფორულად მიგვანიშნებს იმპერიის მიერ თავისუფალი სიტყვის ჩახშობაზე). მართალია, ხელისუფლებამ დოკუმენტური მასალა გაანადგურა, მაგრამ ტრაგედიული მეხსიერება ვერ წაშალა; იგი სამუდამოდ აღიბეჭდა ლენტოსა და მისი თაობის მეხსიერებაში.

როგორც აღვნიშნეთ, რომანის სიუჟეტური ღერძი ლენტოს თბილისური ცხოვრების გარშემო ვითარდება. სოფლელ ბიჭს არაფერი გაეგება ქალაქური ცხოვრებისა; ჩამოვიდა

„კუნძულზე“, რომელზეც მასპინძლად მხოლოდ ნაცნობი ძეგლი დახვდა; არც *კუნძულის* შესახებ იცოდა რაიმე, არც კუნძულზე გამავალი *წყლისა* და არც ზედ გადებული *ხიდისა*. სამივე ტოპოსს რომანში მეტაფორული დატვირთვა აქვს; *კუნძუ-ლი*, როგორც ჩაკეტილი სივრცე, მეტაფორულად, კოლონიადქცეულ საქართველოს მიემართება; *წყლის სივრცე* - რუსეთის იმპერიის სიმბოლოა, ხოლო *ხიდი* - ჩაკეტილი სივრციდან თავდახსნის ერთადერთი გზაა, რომელიც უნდა იპოვო და მასზე ბოლომდე გაიარო.

ლენტოს სახით, ავტორს გამოყვანილი ჰყავს საბჭოელი მოქალაქეები, რომლებიც სტალინის (ან ზოგადად, კომპარტიის ლიდერთა) და კომპარტიის პროპაგანდისტთა ნარატივით გაბრუებულნი, მიუყვებიან „*ბედნიერ ცხოვრებას*“, და ვერ აცნობიერებენ, რომ მათი მომავალი განწირულია. ამ ტიპის ადამიანებში ძალზედ ნელი ტემპით მიმდინარეობს მენტალური ცვლილებები (ან შესაძლოა, სულაც არ მოხდეს). რომანში პირველი ვარიანტია გადმოცემული; კერძოდ, კუნძულზე ყოფნისას ლენტო აღმოაჩენს, რომ სტალინის ძეგლი *ნამალადევად* გამოძერწილს ჰგავს (მსგავსად იმ საზოგადოებისა, რომელიც ნამალადევად იყო გაერთიანებული მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეებით). ლენტოს არაფერი გაეგებოდა ხელოვნებისა და არც მოვლენათა გაცნობიერების უნარით გამოირჩეოდა, მაგრამ ისიც კი, აცნობიერებდა სტალინის ძეგლის სიმახინჯეს. ავტორი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ლენტო და მისი თაობა მოკლე-ბუნნი არიან ინტელექტუალურ აზროვნებას, რადგან საამისოდ განათლება არ ჰყოფნით. ამ თაობას მხოლოდ გაუნელებელი ჩიჩინით აკეთებინებდნენ ყველაფერს; ხელოვნებაც კი, „ჩიჩინად“ გადააქციეს. ავტორის შენიშვნით, ლენტოს თუ არაფერი გაეგებოდა, „ვინც აღმართული იყო“, იმან ხომ კარგად იცოდა, რომ „იმულებაში ხელოვნებაც გამოდგებოდა“; ასევე კარგად იცოდა, მხოლოდ მას რომ ადიდებდნენ და „...სხვა კერპებს ანგრევდნენ და ამას უგებდნენ, აზრსა და გონებასა უხშობდნენ, უშრო-ბდნენ აზრსა, ხელოვნება კი მერეა მოვავო, შთაგონებაც მერე მოვავო, - თუ მოვიდოდა რა თქმა უნდა, ან თუ მანამდე არ დალეწდნენ ამ კერპსაცა, ამა ძეგლსაცა...“ [ჩხეიძე, 1989:05].

მწერალი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ამ ბედკრულ ქვეყანაში მხოლოდ ბუნების სილამაზე თუ გაგიტაცებდა. ეს ერთგვარი მინიშნებაა, რომ ღვთისმშობლის წილ-ხვედრ ქვეყანაში მხოლოდ ბუნება მოგხიბლავს, თორემ მის გვირგვინად შექმნილ ადა-მის მოდგმას უკვე მირთმეული აქვს „აკრძალული ხილი“, რომლის ნაყოფითაც ტკბება და არც მონანიება-აღსარებისთვის არის მზად. ლენტო იმასაც კი ვერ ხვდება, რომ ნგრევის ჟამია მოსული. იგი ფეხმოუცვლელად დგას, თითქოს

ეს ადგილი „ქმნილიყო ადგილად აღსასრულისა“. რომანში ოთარ ჩხეიძე წარმოაჩენს, რომ ლენტოს მსგავსად, ყველა - დიდი თუ მცირე - უძრობაშია; თითქოს, ქალაქიც სტაგნაციის მდგომა-რეობაშია. მკითხველს ისეთი განცდა ეუფლება, თითქოს უიდეო, გამოფიტულ არსებათა ქვეყანაში მოხვდა, სადაც ყველას ერთი სახე აქვს, ერთი შეგრძნება გააჩნია და ყველა კმაყოფილია იმით, რაც აბადია.

რომანის სიუჟეტის თანახმად, ლენტო „დუნდგომი“¹, გაფიცულთა მსგავსად, პროტესტის ნიშნად არ მისულა; უბრალოდ, როგორც ოპერატორს, მას დაავალეს მიტინგის გადაღება. ის, რომ ლენტომ ვერ შეაღწია ხალხში და გარეთ დარჩა - მწერ-ლური ხერხია; ავტორმა „გარედან“ მაყურებლის როლი მოარგო მთავარ გმირს. რომანში ნათლად ჩანს, რომ საზოგადოება, პირობითად, სამ ნაწილად არის დაყოფილი: უმოქმედონი (გაქვავებული დუნდგო), გაცნობიერებულნი (მცირე ნაწილი, ვინც იცის, რა ხდება და ხმას ვერ იღებს) და „ლენტოები“ (შორიდან მაყურებლები, რომლებმაც არც იციან, რა აკეთონ). საზოგადოების სამივე ნაწილს „ძეგლი“ აერთიანებს: „...გამგონე არავინ იყო, მთქმელი უამრავი, თავმომყრელი არავინ, ისევ ძეგლი თუ იყო თავისმომ-ყრელი. თქმა არ შეეძლო ძეგლსა, არცრა ამოსახოდა, გამომეტყველებაც არაფრისა ჰქონდა, არცა ტკივილისა, არცა სიხარულისა, არაფრისა არა რაისა“ [ჩხეიძე, 2009:83].

სავარაუდოდ, პროტესტის გრძნობა 9 მარტამდეც, ქვეცნობიერად, არსებობდა ქართველ ხალხში და როდესაც საბაზი მიეცათ, გამოეხატათ დაგროვილი ემოციები, ქუჩაში გამოვიდნენ და თვითონაც აღარ იცოდნენ (გაცნობიერებულად) რას აპროტესტებდნენ. ერთი კი იყო, რომ ყველა „კერპს“ მისჩერებოდა. ავტორის კომენტარით, შექმნილი სიტუაცია „სასაცილო იყო, სატირალი რომ არ ყოფილიყო“ [ჩხეიძე, 2009:132].

ლენტო „დამკვირებლის“ თვალთ უყურებს ყველაფერს. იგი ტრაგიკული მოვლენების „...პასიური მოწმეა და ასევე პასიური ფიქსატორი. მას არა აქვს ცნობიერი დამოკიდებულება სინამდვილისადმი“ [წიფურია, 2016:207]. თუმცა, ნაწარმოების ბო-ლოს ვიგებთ, რომ ლენტოსაც შეეხო ეს ტრაგედია და თავისი ორი პატარა ძმა დაკარ-გა. იგი გამწარებული უვლიდა გარშემო კუკიის სასაფლაოს, ხან მტკვარში ეძებდა, მაგრამ ძმების კვალს ვერსად მიაგნო. ეს დეტალი ნიშანდობლივია; მწერალმა დაგვა-ნახა, რომ ისტორიული ტრავმები უშუალო მონაწილეების გარდა, შორიდან მაყურებელ და გულგრილ ადამიანებსაც არ აუვლის გვერდს.

¹ დუნდგო (დუნდლო) - ბრბო, მასა, ერთმანეთში არეული [გიორგი ზედგინიძე, 2014: 45]

1956 წლის 9 მარტის ტრაგედია, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ცენტრალურმა ხელისუფლებამ არ გაახმაურა; ამდენად, საბჭოთა სინამდვილეში მომხდარი პირველი საპროტესტო აქცია, ცნობადობის თვალსაზრისით, ლოკალური დონის ფაქტად დარჩა გარკვეულ პერიოდამდე. საქართველომ და ქართველებმა მტკივნეული ალიყური მიიღეს ცენტრალური ხელისუფლებისგან, თანაც ისეთი, რომლის გახსენება აღარც სურდათ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე აკაკი. მწერლობის მოთვინიერება; თბ.: „სარანგი“, 1990, 226გვ.
2. კვარაცხელია ზვიად. მაინც გვიკრიფეს მიზეზი. 04.04.2016. ელექტრონული რესურსი: <http://mastsavlebeli.ge/?p=9780>
3. რატიანი ნესტან. სათადარილო(დ) ნაწერები. 9 მარტი. 15.04.2019. ელექტრონული რესურსი: <http://mastsavlebeli.ge/?p=21295>
4. ჩხეიძე ოთარ. გამოცხადებაი. თბ.: „მერანი“, 1989, 255გვ.
5. [ქართული ენციკლოპედია](#), ტ. 6, თბ., 1983. — გვ. 190.
5. წიფურია ბელა. ქართული ტექსტი საბჭოთა/პოსტსაბჭოთა/პოსტმოდერნულ კონტექსტში. თბ.: „ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, 2016, 577გვ.

Nona Ambokadze

Sokhumi State University

Lento, a “chronicler” of the events of March 9, 1956

(According to Otar Chkheidze’s novel “Revelation”

Abstract

March 9, 1956 remains a controversial issue in Georgian historiography to this day, as the protest was ambivalent in its content and demands. Despite differences of opinion, everyone agrees, that this was the first anti-Soviet political rally in the Soviet Union. On the one hand, the demonstrators, insulted by Nikita Khrushov’s report on “The cult of personality” at the 20th congress of the CPSU, praised Stalin, and on the other hand, distanced themselves from the Soviet Union and demanded national independence. In the Soviet Union (obviously in Soviet Georgia) this topic has been avoided for decades; It did not have a

wide response in public discourse. Lasha Berulava comments on the tragedy in the article “March 9, 1956 – Another Boon Drop of the dead Man” the following opinion is expressed: “Stalin, with his death, acted as a “dead body” and “organized the massacre of the capital of the Georgian people. This was March 9, 1956, when Georgians protested against the cult of Stalin; It was Stalin who wrote to Orjonikidze standing near Tbilisi surrounded by Russian troops:”Attack now, take the city, I will command you!” {Berulava, 2011:09}.

In this article we will try to briefly discuss the events of March 9, 1956, which take place against the background of the life of a boy from the village, Lento. Lento, as a “chronicler” of “Looker” events from afar, tries to remember the “shots” which camera in his hand. Lento does not appear to be the leader’s apologist either, but he still has trouble and loses his brother and sister in these “dumb” people.

Key words: March 9, 1956, ballad, monument, protest, punishment

რეგენზენტი: პროფესორი ხ. არსლანი